

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

PRVI ODJEL

PREDMET SLAVA JURIŠIĆ PROTIV HRVATSKE

(Zahtjev br. 79584/12)

PRESUDA

STRASBOURG

8. veljače 2018.

Ova je presuda konačna, no može biti podvrgnuta uredničkim izmjenama.

U predmetu Slava Jurišić protiv Hrvatske,

Europski sud za ljudska prava (Prvi odjel), zasjedajući u vijeću u sastavu:

Kristina Pardalos, *predsjednica*,

Ksenija Turković,

Pauliine Koskelo, *sutkinje*,

i Renata Degener, *zamjenica tajnika Odjela*,

Nakon vijećanja zatvorenog za javnost 16. siječnja 2018.,

donosi sljedeću presudu koja je usvojena tog datuma:

POSTUPAK

1. Postupak u ovome predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 79584/12) protiv Republike Hrvatske koji je hrvatska državljanka gđa Slava Jurišić („podnositeljica zahtjeva“) podnijela Sudu na temelju članka 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda („Konvencija“) dana 14. studenog 2012.

2. Podnositeljicu zahtjeva zastupala je gđa J. Špiranović, odvjetnica iz Slavanskog Broda. Hrvatsku Vladu („Vlada“) zastupala je njezina zastupnica, gđa Š. Stažnik.

3. Dana 24. ožujka 2015. godine Vladi je priopćen prigovor koji se odnosi na pravo podnositeljice zahtjeva na slobodu izražavanja, a preostali dio zahtjeva proglašen je nedopuštenim u skladu s pravilom 54. stavkom 3. Poslovnika suda.

4. Vlada je prigovorila ispitivanju zahtjeva od strane odbora. Nakon što je razmotrio prigovor Vlade, Sud ga odbacuje.

ČINJENICE**I. OKOLNOSTI PREDMETA**

5. Podnositeljica zahtjeva rođena je 1954. godine i živi u Slavanskom Brodu.

6. Podnositeljica zahtjeva lokalna je političarka u Slavanskom Brodu. Bila je ravnateljica ustanove koje upravlja svim dječjim vrtićima u Slavanskom Brodu, a tijekom nekoliko lokalnih izbora kandidirala se za gradonačelnicu toga grada. Dok je podnositeljica zahtjeva bila na položaju ravnateljice ustanove koje upravlja svim dječjim vrtićima u Slavanskom Brodu, Z.B. je tražila posao i zaposlila se u jednom od dječjih vrtića u Slavanskom Brodu kao odgojiteljica. Jedan od uvjeta za zapošljavanje bio je hrvatsko državljanstvo, a Z.B. je predložila potvrdu kojom je potvrdila to

državljanstvo. U određenom je trenutku Z.B., kao djelatnica dječjeg vrtića u Slavanskom Brodu, bila podređena podnositeljici zahtjeva. U veljači 2008. Z.B. je imenovana ravnateljicom ustanove koja upravlja svim dječjim vrtićima u Slavanskom Brodu.

7. Dana 23. listopada 2008. podnositeljica zahtjeva održala je konferenciju za novinare pod nazivom „Sve žrtve kadrovske politike gradonačelnika Slavanskog Broda, M.D.-a“, na kojoj je tvrdila da je gradonačelnik Slavanskog Broda uključen u razne nepravilnosti pri zapošljavanju državnih službenika u lokalnim javnim ustanovama. Podnositeljica zahtjeva također je tvrdila da je gradonačelnik imenovao Z.B. upraviteljicom gradskog dječjeg vrtića iako je koristila nevažeće dokumente i imala samo državljanstvo bivše Jugoslavije te da su gradonačelnik i Z.B. zajedno uskratili zaposlenje kćeri hrvatskog branitelja (vidi stavak 11. u nastavku).

8. Dana 24. studenog 2008. Z.B. je podnijela privatnu tužbu protiv podnositeljice zahtjeva pred Općinskim sudom u Slavanskom Brodu optužujući ju za klevetu u vezi s gore navedenom izjavom.

9. Tijekom postupka podnositeljica zahtjeva tvrdila je da je željela pokazati sve nepravilnosti u vezi s gradonačelnikovim zapošljavanjem lokalnih državnih službenika te da je saznala da je Z.B. zatražila hrvatsko državljanstvo tek nakon što je bila zaposlena kao upraviteljica dječjeg vrtića. Podnositeljica zahtjeva također je ustvrdila da joj je vijećnik u lokalnoj skupštini dao određene dokumente koji se odnose na Z.B., uključujući i poništenu potvrdu o državljanstvu.

10. Dana 21. svibnja 2010. Općinski sud u Slavanskom Brodu oslobodio je podnositeljicu zahtjeva od optužbe na temelju činjenice da je iz materijala dobivenog tijekom postupka vidljivo da je Z.B. 1985. godine upisana u matičnu knjigu rođenih Bosne i Hercegovine, koja je u to vrijeme bila jedna od bivših jugoslavenskih republika. Kao hrvatska državljanka upisana je 13. listopada 2008. , a zahtjev za zapošljavanje u dječjem vrtiću podnijela je 12. veljače 2008. godine. U tim je okolnostima Općinski sud u Slavanskom Brodu smatrao da je podnositeljica zahtjeva dokazala istinitost svojih izjava.

11. Dana 23. svibnja 2011., povodom žalbe Z.B., Županijski sud u Slavanskom Brodu ukinuo je prvostupanjsku presudu te je predmet vratio na ponovni postupak jer nisu sve relevantne činjenice pravilno utvrđene.

12. Nakon ponovnog postupka, dana 26. siječnja 2012. godine, Općinski sud u Slavanskom Brodu proglasio je podnositeljicu zahtjeva krivom za klevetu jer je izjavila da je „[gradonačelnik] na ključne položaje imenovao ljude koji koriste nevažeće dokumente, primjerice, Z.B., koja, nažalost, i dalje ima državljanstvo bivše Jugoslavije“ i „[gradonačelnik] je, zajedno sa svojom ravnateljicom [Z.B.], otpustio jednu djevojku uz izgovor da ona, kao dijete [hrvatskog] branitelja, nema pravo na povlaštenu tretman u odnosu na zapošljavanje“. Podnositeljici zahtjeva izrečena je kazna zatvora u trajanju od šezdeset dana te je primijenjena uvjetna osuda s rokom kušnje

u trajanju od godine dana. Općinski sud u Slavonskom Brodu smatrao je da je dobro poznata činjenica da Jugoslavija više ne postoji i da Z.B. ne može imati jugoslavensko državljanstvo. Štoviše, Z.B. je 1992. godine stekla hrvatsko državljanstvo, no njezina potvrda o državljanstvu kasnije je poništena 2008. godine zbog određenih administrativnih nepravilnosti te joj je kasnije izdana nova potvrda. Općinski sud u Slavonskom Brodu stoga je smatrao da je podnositeljica zahtjeva izrekla neistinite informacije o Z.B. u javnosti, što predstavlja klevetu. Podnositeljici zahtjeva također je naloženo da plati troškove postupka u iznosu od 8.250,00 hrvatskih kuna (HRK).

13. Podnositeljica zahtjeva podnijela je žalbu, a dana 30. svibnja 2012. Županijski sud u Slavonskom Brodu njezinu je žalbu odbio i potvrdio je prvostupanjsku presudu.

14. Podnositeljica zahtjeva zatim je podnijela ustavnu tužbu Ustavnom sudu Republike Hrvatske, prigovarajući, *inter alia*, da je presudama nižih sudova povrijeđena njezina sloboda izražavanja.

15. Dana 26. rujna 2012. Ustavni je sud proglasio ustavnu tužbu podnositeljice zahtjeva nedopuštenom kao očigledno neosnovanom.

16. Odluka Ustavnog suda dostavljena je punomoćnici podnositeljice zahtjeva dana 11. listopada 2012. godine.

II. MEĐUNARODNO PRAVO

17. Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila je 4. listopada 2007. godine Rezoluciju 1577 (2007.) „Prema dekriminalizaciji klevete“, u kojoj poziva one države članice koje i dalje dopuštaju zatvorske kazne za klevetu da ih ukinu bez odgode, čak i ako se te kazne zapravo ne izriču.

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 10. KONVENCIJE

18. Podnositeljica zahtjeva prigovorila je da je došlo do povrede njezine slobode izražavanja zbog kaznene osude za klevetu. Pozvala su se na članak 10. Konvencije, koji glasi kako slijedi:

„1. Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja i slobodu primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj članak ne sprječava države da podvrgnu režimu dozvola ustanove koje obavljaju djelatnosti radija ili televizije te kinematografsku djelatnost.

2. Kako ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni radi interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, radi zaštite ugleda ili prava drugih, radi sprječavanja

odavanja povjerljivih informacija ili radi očuvanja autoriteta i nepristranosti sudbene vlasti.“

A. Dopuštenost

19. Sud primjećuje da ovaj prigovor nije očigledno neosnovan u smislu članka 35. stavka 3. točke (a) Konvencije. Nadalje primjećuje da nije nedopušten ni po kojoj drugoj osnovi. Stoga se mora proglasiti dopuštenim.

B. Osnovanost

1. Tvrdnje stranaka

20. Podnositeljica zahtjeva tvrdila je da su domaći sudovi pogrešno utvrdili da njezine izjave nisu bile istinite jer je iz dokumenata o državljanstvu Z.B. bilo vidljivo da je prvotna potvrda o državljanstvu koju je Z.B. predočila kada je tražila posao u dječjem vrtiću u Slavonskom Brodu kasnije poništena. Ti su dokumenti također pokazali da je Z.B. tek 2008. godine zatražila upis u knjigu hrvatskih državljana, a hrvatsko državljanstvo stekla je tek 13. listopada 2008. godine, dok je kao ravnateljica ustanove koje upravlja dječjim vrtićima bila zaposlena od veljače 2008. nadalje. Stoga je točna izjava podnositeljice zahtjeva da je Z.B. dobila posao na temelju nevažećih dokumenata jer je jedan od uvjeta za takav posao posjedovanje hrvatskog državljanstva. Podnositeljica zahtjeva dala je izjave na temelju dokumenata koji su joj bili na raspolaganju i nije imala razloga sumnjati u njih.

21. Podnositeljica zahtjeva također je tvrdila da je njezin jedini cilj bio kritizirati lokalnu vlast i ukazati na njezinu pogrešnu praksu, na što je i imala pravo, a sve njezine izjave dane su u javnom interesu. Naziv konferencije za novinare koju je održala (vidi stavak 6. gore) ukazuje na to da je meta njezine kritike bio gradonačelnik Slavenskog Broda i njegova politika. Kao lokalna javna ličnost još od devedesetih, podnositeljica zahtjeva kontinuirano je izražavala konstruktivna kritička mišljenja o javnim vlastima.

22. Vlada se složila da je osuda podnositeljice zahtjeva predstavljala miješanje u njezino pravo na slobodu izražavanja. Tvrdila je da se miješanje temelji na Kaznenom zakonu, u kojem je propisana kleveta, te da je osuda imala legitiman cilj – zaštitu ugleda i prava drugih. Sporna izjava bila je činjenična, a njezina se istinitost mogla ispitati. Domaći sudovi utvrdili su da izjava nije bila istinita jer je Z.B. imala hrvatsko državljanstvo i ispunjavala je sve uvjete za položaj upraviteljice dječjeg vrtića te da podnositeljica zahtjeva nije uložila napore kako bi provjerila svoje navode. U kontekstu Hrvatske, označavanje nekog kao jugoslavenskog državljanina smatra se pogrđnim jer je vojska bivše Jugoslavije izvršila oružanu agresiju protiv Hrvatske. S obzirom na to da je područje u pitanju, Slavonija, bilo

posebno teško pogođeno tim oružanim sukobom te da je izjavu podnositeljice zahtjeva emitirala lokalna radijska postaja, ona je imala značajan klevetnički učinak.

23. Vlada je nadalje istaknula da podnositeljica zahtjeva nije bila kažnjena zbog javnog kritiziranja gradonačelnika Slavenskog Broda, već samo zbog davanja neistinitih izjava o Z.B. Kao bivša šefica Z.B., podnositeljica zahtjeva imala je dovoljno mogućnosti da provjeri ima li Z.B. hrvatsko državljanstvo ili ne, ali nije to učinila, što je ukazivalo na to da podnositeljica zahtjeva nije postupala u dobroj vjeri.

24. Što se tiče izrečene sankcije, Vlada je tvrdila da je ona bila razmjerna cilju jer je bila riječ o kazni zatvora u trajanju od šezdeset dana uz primijenjenu uvjetnu osudu. Rok kušnje određen je u trajanju od jedne godine, a jedini uvjet bio je da se podnositeljica zahtjeva suzdrži od počinjenja daljnjih kaznenih djela.

2. Ocjena Suda

(a) Je li došlo do miješanja

25. Nije sporno da je osuda podnositeljice zahtjeva od strane nacionalnih sudova nakon njezinih izjava o Z.B. na konferenciji za novinare predstavljala miješanje u njezino pravo na slobodu izražavanja.

26. Takvo miješanje predstavlja povredu Konvencije ako ne ispunjava uvjete iz stavka 2. članka 10. Stoga treba utvrditi je li ono „propisano zakonom“, je li težilo jednom ili više legitimnih ciljeva navedenih u tom stavku i je li bilo „nužno u demokratskom društvu“ za postizanje tih ciljeva (vidi *Cumpănă i Mazăre protiv Rumunjske* [VV], br. 33348/96, st. 85, ECHR 2004-XI).

(b) Je li bilo propisano zakonom i je li težilo legitimnom cilju

27. Nije sporno da je presuda nacionalnog suda kojom je podnositeljica zahtjeva osuđena zbog klevete utemeljena na mjerodavnim odredbama Kaznenog zakona, čije dostupnost i predvidljivost nisu osporene, te da je težila legitimnom cilju, „zaštiti prava i sloboda drugih“, i to konkretno ugleda Z.B.

28. Stavovi stranaka razlikovali su se glede pitanja je li predmetno miješanje bilo „nužno u demokratskom društvu“. Sud stoga mora utvrditi je li taj zahtjev, kako je utvrđen u drugom stavku članka 10., ispunjen u ovom predmetu.

(c) Je li miješanje bilo nužno u demokratskom društvu

(i) Opća načela

29. Mjerodavna opća načela navedena su u predmetu *Cumpănă i Mazăre* (citirano gore, vidi stavke 88.-91.)

(ii) Primjena tih načela na ovaj predmet

30. Sud na početku primjećuje da je izjava zbog koje je podnositeljica zahtjeva bila kažnjena izjava o činjenici, a ne vrijednosni sud jer se odnosi na provjerljive činjenice, tj. na tvrdnju da je Z.B. koristila nevažeće dokumente i imala državljanstvo bivše Jugoslavije. Ostavljajući po strani pitanje može li se potonji dio te izjave, tj. da je Z.B. imala državljanstvo bivše Jugoslavije, smatrati klevetničkim, Sud je uvjeren da se prvi dio izjave podnositeljice zahtjeva, tj. da je Z.B. koristila nevažeće dokumente kako bi osigurala javno financirano radno mjesto, mogao smatrati narušavanjem ugleda Z.B.

31. Sud nadalje primjećuje da je podnositeljica zahtjeva spornu izjavu dala na konferenciji za novinare u ulozi lokalne političarke u kontekstu kritiziranja navodno neprimjerene prakse drugog lokalnog političara. S obzirom na to da je podnositeljica zahtjeva bila javna ličnost u svojoj lokalnoj zajednici, moglo bi se prihvatiti da je njezina uloga uključivala moralnu dužnost da upozori javnost na moguće nepravilnosti u postupanju javnih dužnosnika. Stoga je to pitanje bez sumnje bilo od javnog interesa.

32. Međutim, u konkretnim okolnostima ovoga predmeta, Sud smatra da se ne mora dalje baviti pitanjima jesu li domaće vlasti imale pravo smatrati nužnim ograničavanje ostvarivanja prava podnositeljice zahtjeva na slobodu izražavanja te je li osuda podnositeljice zahtjeva zbog uvrede i klevete ispunila uvjet „prevladavajuće društvene potrebe“ (vidi *Cumpănă i Mazăre*, citirano gore, st. 110.) jer, čak i ako pretpostavimo da je tako, Sud smatra da je presudan aspekt ovoga predmeta pitanje je li predmetno miješanje bilo razmjerno legitimnom cilju s obzirom na izrečene sankcije (ibid.).

33. Priroda i ozbiljnost izrečenih kazni jesu čimbenici koji se moraju uzeti u obzir pri ocjeni razmjernosti miješanja u slobodu izražavanja zajamčenu člankom 10. Sud također mora biti krajnje oprezan kada su mjere koje nacionalne vlasti poduzmu ili sankcije koje izreknu takve da odvraćaju pojedince od sudjelovanja u raspravi o pitanjima koja mogu legitimno zabrinuti javnost.

34. U ovom predmetu, osim što joj je naloženo da plati troškove postupka, podnositeljici zahtjeva izrečena je kazna zatvora u trajanju od šezdeset dana te je primijenjena uvjetna osuda. Iako je riječ o uvjetnoj osudi, podnositeljica zahtjeva ipak se suočila s prijetnjom zatvora (usporedi *Dalban protiv Rumunjske* [VV], br. 28114/95, st. 52., ECHR 1999-VI; i usporedi *Bédat protiv Švicarske* [VV], br. 56925/08, st. 81., ECHR 2016). Iako je državama ugovornicama njihovim pozitivnim obvezama na temelju članka 8. Konvencije dozvoljeno, ili su čak obvezne, regulirati ostvarivanje slobode izražavanja tako da osiguraju odgovarajuću zaštitu ugleda pojedinaca zakonom, one to ne smiju činiti na način kojim se neopravdano sprječava pojedince da ukazuju na očiglednu zlouporabu javnih ovlasti ili sumnju na zlouporabu javnih ovlasti (vidi, *mutatis mutandis*, *Cumpănă i Mazăre*, citirano gore, st. 113.).

35. Vidljiv je obeshrabrujući učinak (eng. *chilling effect*) koji strah od takvih sankcija ima na ostvarivanje slobode izražavanja. Taj utjecaj, koji djeluje na štetu društva kao cjeline, također je čimbenik razmjernosti, a time i opravdanosti, sankcija izrečenih podnositeljici zahtjeva u ovom predmetu, koja je, kao lokalna političarka nedvojbeno imala pravo skrenuti pozornost javnosti na pitanje navodne zlouporabe ovlasti od strane lokalnog gradonačelnika.

36. Iako je izricanje kazne u pravilu stvar odluke nacionalnih sudova, Sud smatra da bi izricanje zatvorske kazne, iako uvjetne, u okolnostima ovoga predmeta, i uzimajući u obzir činjenicu da je podnositeljica zahtjeva bila javna ličnost u svojoj lokalnoj zajednici i da je izjava za koju je kažnjena bila dana u kontekstu političkog života u Hrvatskoj, samo u iznimnim okolnostima moglo biti u skladu s njezinom slobodom izražavanja zajamčenom člankom 10. Konvencije, a osobito u slučajevima kada su druga temeljna prava ozbiljno narušena. Na primjer, takva kazna može biti sukladna u odnosu na govor mržnje ili poticanje na nasilje ili veličanje nasilja, od čega niti jedno nije bilo značajka ovog predmeta (vidi *Feridun Yazar protiv Turske*, br. 42713/98, st. 27., 23. rujna 2004.; i usporedi *Sürek protiv Turske (br. 1)* [VV], br. 26682/95, st. 62., ECHR 1999-IV).

37. Okolnosti ovog predmeta – kleveta pojedinca u kontekstu političke rasprave o pitanju od legitimnog javnog interesa – ne predstavljaju uvjerljivo opravdanje za izricanje kazne zatvora. Takva sankcija, po samoj svojoj prirodi, neizbježno će imati obeshrabrujući učinak, a činjenica da je izrečena uvjetna osuda koju podnositeljica zahtjeva nije morala izdržavati ne mijenja taj zaključak jer je njezina osuda održana na snazi (vidi, *mutatis mutandis*, *Cumpănă i Mazăre*, citirano gore, st. 116.; i *Erdoğan i İnce protiv Turske* [VV], br. 25067/94 i 25068/94, st. 53., ECHR 1999-IV; usporedi i s predmetima u kojima u pitanju nije bila politička rasprava ni sloboda tiska, kao što su *Lešník protiv Slovačke*, br. 35640/97, st. 63, ECHR 2003-IV, i *Vejdeland protiv Švedske*, br. 1813/07, st. 58. i 59., 9. veljače 2012.). U tom smislu, Sud također ponavlja Rezoluciju Vijeća Europe, u kojoj se pozivaju države članice koje i dalje dopuštaju zatvorske kazne za klevetu da ih ukinu bez odgode, čak i ako se te kazne zapravo ne izriču (vidi stavak 17. gore).

38. Prema tome došlo je do povrede članka 10. Konvencije.

II. PRIMJENA ČLANKA 41. KONVENCIJE

39. Članak 41. Konvencije propisuje:

„Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutar nje pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci.”

A. Naknada štete

40. Podnositeljica zahtjeva potražuje 100.000 eura (EUR) na ime naknade nematerijalne štete.

41. Vlada smatra da je potraživani iznos prekomjeran i neutemeljen.

42. Sud podnositeljici zahtjeva dodjeljuje 2.500,00 eura (EUR) na ime nematerijalne štete.

B. Troškovi i izdaci

43. Podnositeljica zahtjeva također potražuje 10.100,00 eura (EUR) za troškove i izdatke nastale pred domaćim sudovima i Sudom.

44. Vlada smatra da je potraživani iznos prekomjeran i nepotkrijepljen.

45. Uzimajući u obzir predmete u svojem posjedu i svoju praksu, Sud smatra razumnim dodijeliti iznos od 3.000,00 eura (EUR) koji pokriva troškove po svim osnovama.

C. Zatezna kamata

46. Sud smatra primjerenim da se zatezna kamata temelji na najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke uvećanoj za tri postotna boda.

IZ TIH RAZLOGA SUD JEDNOGLASNO

1. *Utvrđuje* da je zahtjev dopušten;
2. *Presuđuje* da je došlo do povrede članka 10. Konvencije;
3. *Presuđuje*
  - (a) da tužena država podnositeljici zahtjeva treba u roku od tri mjeseca isplatiti sljedeće iznose koje je potrebno preračunati u hrvatske kune (HRK) prema tečaju važećem na dan namirenja:
    - (i) 2.500 EUR (dvije tisuće pet stotina eura) na ime naknade nematerijalne štete, uz sve poreze koji bi mogli biti zaračunati;
    - (ii) 3.000,00 EUR (tri tisuće eura) na ime naknade troškova i izdataka, uz sve poreze koji bi mogli biti zaračunati podnositeljici zahtjeva;

(b) da se nakon proteka prethodno navedena tri mjeseca do namirenja plaća obična kamata koja je jednaka najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke tijekom razdoblja neplaćanja, uvećanoj za tri postotna boda;

4. *Odbija* preostali dio zahtjeva podnositeljice za pravičnom naknadom.

Sastavljeno na engleskome jeziku i otpravljeno u pisanom obliku dana 8. veljače 2018. u skladu s pravilom 77. stavcima 2. i 3. Poslovnika Suda.

Renata Degener
Zamjenica tajnika

Kristina Pardalos
Predsjednica

Prevela prevoditeljska agencija Alkemist

ALKEMIST
European Translation Agency
ALKEMIST STUDIO d.o.o.
Miramareka 24/6, 10 000 Zagreb
OIB: 72460496524

Prijevod, lekturu i pravnu redakturu napravila prevoditeljska agencija „Alkemist“. Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava nije odgovoran za točnost prijevoda i sadržaja.